

УДК 377.8–055.2(477)“18”+373.2.015.31

ОСОБИСТІСНІ ТА ПРОФЕСІЙНІ РИСИ ЖІНКИ-ВИХОВАТЕЛЯ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Інна Перепелюк

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
вул. Коцюбинського, 2, 58000 Чернівці, Україна*

Розглянуто особистісні та професійні риси жінки-вихователя. У другій половині XIX століття досить сміливо почали порушувати питання про надання прав жінкам щодо педагогічної діяльності. Поширенню таких закликів сприяли видатні діячі свого часу – педагоги, громадські діячі, письменники, поети.

Ключові слова: жіноча освіта, жінка-вихователь, суспільне дошкільне виховання, національне виховання, дитячий садок.

Постановка проблеми. Сучасна педагогічна наука базується на вивченні історичних фактів та подій, які знайшли своє відображення на різних етапах розвитку людства. Простежуючи шляхи розвитку теорії виховання в історичні періоди в умовах різних суспільно-економічних формацій, оцінюємо з позицій сьогодення педагогічну спадщину, походження найважливіших педагогічних проблем і явищ. Зокрема, знання витоків професійної майстерності фахівців дошкільних навчальних закладів дає змогу сучасникам проаналізувати і виокремити позитивний досвід та створити свою модель щодо формування фахової компетентності, розвитку особистісних і професійно значимих рис майбутніх вихователів у галузі дошкільної освіти відповідно до вимог сьогодення. Вчені ведуть пошуки вирішення цих питань у витоках педагогічної думки, в історичних нарисах, у системах виховання відомих педагогів та мислителів. Водночас, на нашу думку, звернення до історії дає змогу виявити логіку та закономірності розвитку ідеї особистісно зорієнтованої, гуманістичної педагогіки. Педагог крізь призму власної діяльності покликаний гуманізувати внутрішній світ людини, утверджувати ідеали добра, справедливості, честі, милосердя, любові. Гуманістичні тенденції розвитку сучасної української освіти зумовили зміни освітніх пріоритетів і цінностей та висунули нові вимоги до професійної підготовки педагога. Крім високих моральних якостей, глибоких знань методики навчально-виховної роботи і психологічних особливостей дітей дошкільного віку, він повинен мати комплекс професійно важливих психологічних якостей, які визначають його педагогічну компетентність та з

часом професійну майстерність. Ці вимоги диктує специфіка діяльності вихователя і об'єкта його діяльності – особистості дошкільника.

Потреба у визначенні професійних здібностей, якими повинен володіти сучасний педагог-вихователь, загострилася протягом останніх років. Це вимагає теоретичного обґрунтування педагогічних здібностей майбутніх вихователів дітей дошкільного віку в історичному аспекті.

Ми ставили за *мету* розглянути особистісні та професійні риси жінки-вихователя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діяльність педагога-вихователя для кожної історичної епохи мала свої особливості і залежала від мети виховання.

Ще у первісному суспільстві дитина виховувалася і навчалася в процесі своєї життєдіяльності, участі в справах дорослих, у повсякденному спілкуванні з ними. Вона не стільки готувалася до життя, скільки безпосередньо залучалася до доступної для неї діяльності, разом зі старшими і під їхнім керівництвом привчалася до колективної праці і побуту. У праці, повсякденному спілкуванні з дорослими діти та підлітки засвоювали необхідні життєві навички та трудові вміння, знайомилися із звичаями, вчилися виконувати обряди, що супроводжували життя первісних людей, і всі свої обов'язки, а також повністю підпорядковувати себе інтересам роду, вимогам старших. Хлопчики брали участь разом з дорослими чоловіками в полюванні і риболовлі, у виготовленні зброї; дівчата під керівництвом жінок збирали та вирощували врожай, готували їжу, робили посуд і одяг [2, с. 23–46]. Отже, першими педагогами для дітей були старші за віком та однолітки, під час спілкування з якими діти здобували свої перші знання. Згодом діти навчалися і виховувалися в процесі колективної праці з дорослими. Процес виховання мав хаотичний характер. Дорослі мали на меті навчити дітей тільки практичним діям, не акцентуючи на духовних, моральних якостях. На стадії патріархальної родової громади вихованням дітей займалися найбільш досвідчені люди, які навчали молоде покоління не тільки трудовим навичкам, а й релігії, основам письма, формували окремі риси характеру засобами усної народної творчості.

В Афінах вихованням дітей займалися незаможні рабовласники. Вони акцентували увагу на фізичному та духовному вихованні дітей. Вихованням дітей до семи років займалися переважно жінки. Хлопчики з цього віку починали відвідувати школу. Дівчата отримували подальше виховання в сім'ї, привчаючись до ведення домашнього господарства. Життя жінки в Афінах було відокремленим і зосередженим у жіночій половині будинку (гінекеї).

У період розквіту Стародавньої грецької держави, у Спарті, з'явилися перші вихователі – педономи. Вони займалися вихованням хлопчиків – воїнів. А моральне та розумове виховання здійснювали державні керівники.

Педагоги повинні були знати методику фізичного виховання (мета спартанського виховання), вирізнятися такими рисами: мужність, працьовитість, справедливість, рішучість, досвідченість. Державні керівники мали знати інтереси дітей відповідно до віку, володіти ораторським мистецтвом, вмінням триматися на публіці, мати такі особистісні риси: комунікабельність, терпеливість, справедливість тощо.

В епоху середньовіччя утворилася система лицарського виховання хлопчиків. Лицарі створили для своїх дітей систему світського виховання, в якій “семи вільним мистецтвам” освіти протиставлялись “сім лицарських чеснот”. Саме вони і становили зміст виховання та навчання хлопчиків. До цієї системи виховання належали верхова їзда, плавання, стрільба з лука, кидання списа, фехтування, полювання, гра в шахи, вміння складати вірші, співати й грати на музичних інструментах [4, с. 45–47]. Лицарське виховання потребувало суворого вихователя для хлопців, який володіє знаннями, вузькоспрямованими на розвиток фізичної загартованості, витримки майбутніх воїнів.

Вихованням дівчат у період середньовіччя займався матері або спеціальні виховательки. Іноді в ролі вихователя поставали ченці з монастиря. Педагог повинен був мати знання не тільки з окремих дисциплін, а й бути обізнаним способам та методам, прийомам, котрі давали змогу йому здійснювати процес навчання. Вихователь повинен був бути високоосвіченою, моральною, релігійною та стриманою особистістю [4, с. 49–51].

Відповідно до потреби епохи Просвітництва виховання розглядали як найважливіший засіб підготовки людини до діяльного, практичного життя, до пізнання реального світу. Ж.-Ж. Руссо вважав, що простих людей, трудівників та їхніх дітей виховувати непотрібно: вони вже виховані самим життям. Потрібно виховувати і перевиховувати феодалів, аристократів та їхніх дітей, щоб кожен з них став людиною [4, с. 184–187]. Я. Коменський виділяє суттєві елементи виховання: створити людину, яка знає всі речі, яка є володарем речей і самої себе, яка є такою, що себе і все підводить до Бога, джерела всіх речей, яка має здорове тіло. Він порівнював педагога з архітектором, садівником, полководцем, скульптором. Нарівні з великою соціальною роллю він цінував гуманістичну спрямованість особистості педагога, який повинен бути керівником, другом своїх вихованців. Тому вихователь має бути наставником у всьому доброму.

Тільки у ХІХ ст. значний внесок у становлення сучасного виховання та підготовку вихователів-жінок зробив Фребель. Наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. у Москві, Санкт-Петербурзі діяли курси “фребелівок”, “садівниць” — так називалися перші фахівці в галузі дошкільної освіти. Кадри для дошкільного виховання в Україні у 1907 р. почав готувати Фребелівський

жіночий педагогічний інститут. У ньому викладали загальноосвітні, психолого-педагогічні дисципліни (теорію педагогіки, педагогічну психологію, історію педагогічних вчень, вступ до експериментальної дидактики, вчення про душу дитини, зарубіжні системи виховання та ін.). У цей час Київське товариство народних дитячих садків у школі нянь почало підготовку помічниць “садівниць”.

Педагог ввів термін “дитячий садок”, що став загальноприйнятим у всьому світі. У цій назві дошкільної установи, а також і в тому, що виховательку Фребель називав “садівницею”, яскраво виявилася його любов до дітей, заклик до педагогів допомагати дитині зріти і розвиватися, висока оцінка значення цілеспрямованого педагогічного впливу [12, с. 216–219].

За словами Ф. Фребеля, між вихователем і дитиною має бути внутрішнє єднання в настрої, житті, спільній діяльності, грі. Дитина розкриється, якщо з нею працюватиме митець педагогічної справи, а не ремісник.

Він вперше висунув вимоги до особистості вихователя: знання індивідуальних особливостей дітей, знання усної народної творчості та вміння співати пісні, знання конкретних прийомів роботи з дітьми, володіння практичними вміннями та діями, які мали передаватися вихованцям, моральне та релігійне становлення педагогів, володіння методикою роботи з дітьми, організацією ігор та розваг, набуття досвіду спілкування з дітьми [12, с. 225–234].

Друга половина XIX ст. вирізняється активним розвитком педагогічної науки та реформуванням освітньої галузі. Дискусійним виявилось питання про вищу жіночу освіту. Досить цікавими визначилися погляди на жіночу освіту видатного вченого-педагога М. І. Пирогова. Він наголошував на тому, що виховання дитини має здійснюватися спільно чоловіком і жінкою. Вважав, що жінка повинна не лише усвідомлювати мету виховання дітей, але й самостійно приймати рішення [7, с. 25–26].

Висловлюючись про жіночу емансипацію, роль жінки у суспільстві, педагог зазначав, що у її вихованні полягає виховання всього людства. Вчений заперечував твердження про нездатність жінки до вищої розумової діяльності, зазначав, що вона більше, ніж чоловік, обдарована у певних сферах діяльності, зокрема в управлінні громадськими закладами. М. І. Пирогов був переконаний, що жінка має зайняти гідне місце в суспільстві [7, с. 47]. У праці “Питання життя” він не погоджується із твердженнями, що жінка підвладна чоловікові, акцентував на необхідності високої оцінки природного призначення жінки як матері, виховательки, дружини. М. І. Пирогов не мав сумнівів, що у разі належного навчання й виховання жінка здатна оволодіти знаннями, культурними надбаннями суспільства на такому ж рівні, як і чоловік. Водночас, за будь-яких умов, вона має залишатися жіночною, не забувати про жіночу природу. Головне

призначення жінки в громадському житті М. І. Пирогов убачав у виховній діяльності жінки-матері. Саме тому небезпідставно вважав її “будівничим громадського життя” [7, с. 48].

Зазначимо, що, за даними розвідок, на початку ХХ століття перед педагогічною громадськістю і державними діячами гостро постало питання підготовки педагогічних працівників для дошкільних, середніх навчальних закладів [6]. Після революційних подій 1905-1907 рр. активізується процес розвитку вищої жіночої освіти, зокрема педагогічної. Підготовка кадрів дошкільної освіти в Росії мала свій розвиток. У квітні 1918 р. в Москві були відкриті курси дошкільних працівників на 100 осіб. Потім почали діяти курси з підготовки інструкторів-пропагандистів дошкільного справи. На ці курси місцеві Ради робітничих, селянських і солдатських депутатів відрядили своїх представників. Потреба в кадрах дошкільних працівників зростала, і наприкінці 1918 р. освітній комітет постановив організувати обласні, губернські, повітові і волосні курси. З 1921 р. у багатьох містах країни була організована підготовка вихователів дошкільних установ у державних педагогічних технікумах [8, с. 265–273].

Мережа педагогічних навчальних закладів постійно зростала, що було показником актуальності та значущості професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. Саме з цього часу варто вести мову про вплив жіночої вищої педагогічної освіти на формування та розвиток професійних рис майбутнього вихователя дітей дошкільного віку. В системі підвищення кваліфікації жінки, яка присвятила себе роботі з дітьми дошкільного віку, значний поступ здійснювали дворічні та трирічні педагогічні курси як заклади для підготовки вчителів та вихователів. Удосконалення педагогічної майстерності вихователів на організованих курсах відбувалося шляхом ознайомлення із новітніми вітчизняними і зарубіжними методиками, а особливе значення мав повітовий музей “Наочних посібників”, де були найновіші видання із педагогічного письменства, вікової та педагогічної психології, фізіології та шкільної гігієни. Майбутнім педагогам, які присвятили себе роботі з дошкільниками, рекомендували дотримуватися правил власної гігієни (вимоги до харчування, відпочинку, удосконалення фізичних якостей). Педагогічна громадськість, науковці дбали і про естетичне виховання майбутніх вихователів дошкільних установ. Вони опановували малювання, співи, музику, етикет як необхідні засоби розвитку слуху, зору, зміцнення дихання, дикції, виховання моральності та ін.

Отже, про важливість формування особистості педагога-жінки, розвиток фахової майстерності в системі підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів свідчать дані про необхідні предмети викладання як гуманітарного, так й етичного та музичного-хореографічного циклів.

Визначною сторінкою в історії розвитку та формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх жінок-учителів, а особливо працівників дошкільного виховання, став Фребелівський дворічний педагогічний інститут, який було створено Київським товариством трудової допомоги для інтелігентних жінок у 1907 році. Студентками інституту могли стати жінки віком від 16 до 40 років. Перший директор закладу професор І. Сікорський на церемонії відкриття зазначив: “Інститут відкритий тільки для жінок. В основі даної умови лежить не якась виключність чи партикуляризм, а більш серйозні чинники. Подібно до Коменського, ми впевнені у високих моральних і педагогічних здібностях жінки. Дякуючи більш повному розвитку чуттєвості, жінка назавжди зберігає в своїй душі більше ідеалізму і широти, ніж чоловік. До глибокої старості в серці жінки і в її душі залишаються свіжими риси ідеальної юності і невинного дитинства. А звідси жінка більше, ніж чоловік, проникнута розумінням юної зростаючої душі” [6, с. 172–177].

У контексті розробки проблем народної школи значну увагу проблемам жіночої освіти приділяв К. Ушинський. Він різко негативно ставився до обмеження прав жінок і тим більше до заборони їм займатись педагогічною діяльністю. Будучи інспектором Смольного інституту шляхетних дівчат, сам практично займався реформуванням жіночих навчальних закладів. Він був твердо переконаний, що кожна майбутня матір повинна добре володіти рідною мовою, мати різноманітні знання про навколишні предмети та явища, а також елементарне уявлення про педагогіку. У час, коли і в Європі, і в Росії велись суперечки щодо використання жінок на педагогічній роботі, К. Ушинський дійшов висновку, що жінки-педагоги працюють не гірше від чоловіків, особливо у малолітніх та елементарних класах. “Взагалі ж, кажуть, що старанністю, точністю у виконанні своїх обов’язків, терпінні та вмінням поводитися з дітьми, вчительки не тільки не відстають від учителів, а навіть переважають їх” [1]. Говорячи про наявність однакових з чоловіками даних для педагогічної праці, К. Ушинський наполягав на рівній з чоловіками оплаті праці жінок-педагогів.

Класиком вітчизняного дошкільного виховання справедливо вважають Софію Русову, про що красномовно свідчать її твори “Теорія і практика дошкільного виховання”, “Дитячий сад на національній ґрунті”, “Дошкільне виховання”, “Нова школа соціального виховання”, “Націоналізація дошкільного виховання”, “Нові методи дошкільного виховання”, “Роль жінки у дошкільному вихованні” та інші. “Незвичайної ваги” спогади про “наше жіноцтво”, яке активно працювало в галузі просвіти народу, С. Русова подала у книзі “Наші визначні жінки”. Вона побачила світ 1934 року з нагоди ювілейного Українського жіночого конгресу, присвяченого 50-річчю заснування першої жіночої організації в Галичині – “Товариства руських женщин” у м. Станіславі.

Вивчення праць С. Русової свідчить, що в жінках вона цінувала не тільки відданість політичній меті (визволенню рідного народу) та високий рівень освіченості, але й таку рису, як самовіддана любов до дітей, до чоловіка, до ідеї, якій він служить.

Думка про потребу жіночої освіти є провідною у статті С. Русової під назвою “Чи потрібна жінкам освіта?”. Переконання вченої у необхідності знань впливає із сформульованого нею положення, що “без морального відродження жінка не досягне своєї долі, не підготує вона в своїх донях та синах певних громадян для України”. Звідси й її прагнення – виховати матір, жінку, яка б змогла “виховати справжніх визволителів України”. Зазначимо, що підґрунтям вихованості педагог теж визначила освіту. Освіту жінки-матері С. Русова розглядала як засіб усвідомлення своїх обов’язків перед рідними дітьми, як важливий чинник формування в них почуття патріотизму, що має служити “кармою для усієї моральної поведінки” сина чи доньки.

Отже, Софія Русова створила моральний тип жінки-українки, окреслила його риси та шляхи їх формування, визначила завдання щодо участі жіноцтва у вирішенні національно-суспільних, зокрема освітньо-виховних, проблем.

С. Русова особливу роль відводила особистості, індивідуальності вихователів, їхній науковій освіті, широті світогляду, фаховій підготовці, без чого їм ніколи не стати “апостолами Правди і Науки”. Освітянин-практик С. Русова головним обов’язком педагога вважала глибоке знання індивідуальних особливостей своїх вихованців, уміння залучити кожного з них до активної праці, докладаючи необхідні для цього зусилля. Протягом усього життя Софія Русова нерозривно пов’язувала дидактичну діяльність педагога з вихованням дітей. Серед головних виховних завдань учительства в еміграційному творчому доробку – зміцнення дитячої волі як необхідної умови формування свідомого ставлення до своїх обов’язків, розвитку почуття відповідальності, працьовитості. Водночас у працях міжвоєнної доби, особливо в “Теорії і практиці дошкільного виховання”, у статті “Роль жінки у дошкільному вихованні”, акцентовано на потребі впливу педагога на громадянське становлення особистості, основою чого є громадянські якості вихователя. За переконанням С. Русової, педагог-вихователь повинен бути патріотом, “вміти дітям передати цей патріотизм, повний любові до свого народу і позбавлений усякої агресивності, якої-небудь ненависті”. “Культурно-виховна” діяльність учителя-громадянина – важливе підґрунтя економічного, морального виховання не тільки “доручених офіційно учителеві дітей-школярів, а й їх батьків, їх родини...”. Саме такий педагог, зазначала Софія Русова, здатний вивести свій народ “з тенет темряви, невідомості, поневолення”.

Характеристика спеціаліста національного дошкільного закладу за С. Русовою: “Він повинен мати якнайширшу професійну і загальну освіту, матеріальну незалежність; повні політичні права; незалежну пошану в громадянстві. Володіти такими рисами: любити дітей; з особливою увагою ставитись до своїх обов’язків педагога, бути готовим пожертвувати своїм спокоєм для своїх вихованців; бути фізично здоровим, мати спокійний, веселий настрій; ніколи не втрачати рівноваги у стосунках з дітьми; мати високу загальну і фахову освіту; вміти співати народні пісні; вміти малювати; мати чималі знання з літератури, своєї рідної й світової; мати високе розуміння життя й добра, чуйне до добра й краси серце; вміти встановити рідне між рідною хатою дитини й дитячою установою” [10].

Беручи до уваги вікові особливості дошкільнят, Софія Русова ставить питання про єдність родинного і суспільного виховання. Умови дитячого садка мають бути наближені до умов рідної домівки. Щоб дитина легко адаптувалася, на думку Софії, вихователька має бути така ж близька, як рідна мати, разом з цим добре фахово підготовлена. Виховуючи дитину, слід зважати на її соціальні особливості, психологічну індивідуальність, культурно-етнографічні ознаки її оточення.

Під впливом зарубіжної педагогічної думки, яка в другій половині XIX ст. поставила дитину на перше місце, зробила її “предметом науки” [9], нові погляди на материнство та дитинство знайшли відображення і в початкових організаційно-практичних спробах жінок регіону. Про “вищу вагу” жінки-матері в родині зазначала, С. Данилевич. Виступаючи на жіночому вічі у Львові 1904 р., вона наполягала на потребі самоосвіти й ширення “горожанської” свідомості матері як підґрунтя для виховання нових, не лише “тілом, але і духом сильних, національно свідомих патріотично одушевлених поколінь” [9].

Місію жінки-матері в цей час аналогічно трактували і члени буковинських жіночих організацій. Зокрема, на перших загальних зборах гуртка “Жіночої громади” у Вашківцях над Черемошем (1906) акцентували, що зацікавлення жінок-матерів просвітними та громадськими справами є основою того, що їхні діти з “одушевленєм” будуть ставитися до “громадської ідеї”, стануть “видатними робітниками для добра загалу” [9].

Стимулом для формування “благородних” поглядів на жінку-матір, її родинне та соціальне призначення виявилися події Першої світової війни і післявоєнного громадського протистояння, коли жінка “дала безприкладні докази героїзму та самопосягати у підтриманні й збереженні родинного вогнища”. Як пише Х. Кононенко, якби “не глибоко вкорінена природою вщеплена жіноча мораль і почуття материнського обов’язку, родина по війні могла б цілком розпастися й загубити свої найтривкіші основи. Саме життя

примусило до того, щоб жінка мала належне місце і в родині, і в громаді” [3, с. 79–81].

Постулат освіти матері виступив на перший план і як основа збереження життя та належного виховання дитини, і як підґрунтя для соціально-культурної рівноправності жінки. “Мати має бути освіченою, – наголошувала І. Блажкевич, – щоб у такій важливій справі, як виховання нового покоління, не блукала навпомацки, а йшла «певною дорогою!»”.

Жінка-мати недержавного народу, зауважувала М. Савчук, мусить звернути особливу увагу на свою освіту, бо це “вона посиляє дитину до чужої школи, де про ніщо рідне немає й згадки”. Навчити шанувати дитину вона зможе лише тоді, коли сама про нього буде знати [9].

Отже, у новий етап свого розвитку жіночий рух входив із широкою програмою діяльності у сфері “педагогізації” жінки-матері, озброєння знаннями, необхідними для збереження життя дитини, її духовно-морального та інтелектуального зростання і водночас уможливлення матері виходу за межі “домашнього вогнища”, тобто її соціалізації.

У жіночому русі західноукраїнських земель поступово утверджується думка про те, що від рівня освіти і моральної “вартості” жінки в сім’ї залежить виховання покоління, готового відродити незалежну Україну.

Нові підходи до визначення місця і ролі жінки-матері в родині та суспільстві характерні для редакції чернівецького жіночого журналу “Самостійна думка української матері”, який редагувала буковинська письменниця С. Гнідий-Никорович. Жінка-мати повинна впоювати у дітей любов, віру, велику відвагу, необхідну їм для творення “свого”, для боротьби за “правду свого народу”, за відстоювання своєї національної гідності [9].

Звернення організаторів жіночого руху західноукраїнських земель до проблем сімейного та громадського (суспільного) виховання дітей є причиною і водночас логічним наслідком їхнього прагнення допомогти жінці “скинути з себе кайдани темряви, морального пригноблення, сміло йти до знання, до духовної й економічної незалежності [9]. Спостерігаючи за станом сучасного їм “плекання” дітей у родинах із різних суспільних верств, освічені українки Галичини і Буковини вже наприкінці XIX ст. усвідомили, що сімейне виховання – це не особиста справа батьків, а й їхній національно-громадський обов’язок.

Чи не єдина серед українських письменниць кінця XIX ст. Н. Кобринська змалювала образ сільської няньки, яку вона вважала “майже визначним типом в нашій суспільності” [9]. Найповніше своє бачення ідеалу няні з народу та змісту її етнопедагогічної діяльності вона втілила в оповіданні “Перша вчителька”, написаному в 1892 р. Героїня твору не лише мила, чесала, годувала, вчила молитов, а й заохочувала дітей до книжки, забезпечувала початкове навчання. Виховна “метода” сільської няньки

ґрунтувалася на тісній єдності дитини з природою і з життям навколишнього світу. На перше місце серед засобів педагогічного впливу домашньої опікунки на вихованців Н. Кобринська поставила рідну мову й усну народну творчість. Жодна риса мудрої педагогіки селянки-виховательки не залишається поза увагою письменниці: вдалий підхід до дитячої душі, вміння забавити, доступність у з'ясуванні навіть дуже складних явищ і подій, чуйне і уважне ставлення, невинне піклування, індивідуальний підхід.

На зламі XIX-XX ст. у творчій спадщині визначних діячок українського жіночого руху домінуючими були думки про визначну роль батька і родини у вихованні дітей, простежувалося намагання виявити причини його недоліків в українських сім'ях, окреслити шляхи забезпечення результативності. Жінки-педагоги поділяли пануючі в тогочасному суспільстві думки про те, що, по-перше, участь “дому” у вихованні дитини впливає з її природної приналежності до родини, по-друге, коли батьки хочуть виховати дітей на “ідеальні одиниці”, то їхнє родинне життя мусить бути також ідеальним. Водночас уже тоді вони порушували питання “співучасті” родинного виховання з «напрямком» школи та із загальнонаціональними інтересами як невідмінною умовою результативності змагання до “подвигнення” народу, потреби більш широкої освіти жінки-матері як основного вихователя дитини [11].

Еволюція цих поглядів простежується насамперед у працях репрезентанток українського жіночого руху Східної Галичини: І. Блажкевич, О. Дучимінської, В. Жуковецької-Вільшанецької, О. Кисілевської. Їх об'єднувала спільна педагогічна ідея, яку у 1926 р. Бланка Баран сформулювала так: “Перший і найважливіший обов'язок жінки-матері є виховання дитини і то виховання в українському національному дусі” [9].

Аналіз творчого доробку провідниць західноукраїнського жіноцтва міжвоєнного періоду свідчить, що чільне місце в ньому посіли питання виховання дітей дошкільного віку. Жінки, особливо педагоги, усвідомлювали, що воно є важливою, складною і “конечною” справою. Як і будь-яке інше “ремесло”, потребує знань і ціложиттєвого вдосконалення. Власне, з прагнення поглибити ці знання матерів виходили представниці освіченого жіноцтва Західної України, пропонуючи широкому загалові науково-популярні розвідки та статті педагогічного змісту на сторінках періодичних видань.

Отже, друга половина XIX–початок XX ст. характеризується значними змінами суспільної думки щодо проблем освіти та надання права жінці займатися педагогічною діяльністю.

Висновки. Означені у статті положення можуть слугувати теоретичним підґрунтям для узагальнення етапів становлення підготовки фахівців дошкільної освіти та педагогічних поглядів на професійно значимі риси вихователів, що сприяє розробці сучасних концепцій гуманістичної освіти та

виховання. Короткий огляд історичної і сучасної педагогічної літератури дає можливість сформулювати модель сучасного вихователя як людини освіченої, висококультурної, доброї, вольової, обдарованої. Модернізація педагогічної освіти має бути зорієнтована на забезпечення в особистості вихователя саме таких рис. Погоджуємося з позицією, що у формуванні особистості майбутнього педагога “необхідно гармонізувати загальнокультурні, психолого-педагогічні і методичні знання, уміння, способи діяльності, посилити їх професійну спрямованість, забезпечити фундаментальність базової підготовки через запровадження державних стандартів, зміну об’єктів моніторинга, створення умов для персоніфікованої педагогічної освіти”. Є потреба більш детального аналізу історичних витоків формування професійних рис майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, що дало б змогу вирішити потребу у високопрофесійних педагогах дошкільних навчальних установ.

1. *Ващенко Г. Г.* Виховний ідеал. / Г. Г. Ващенко. – Полтава, 1994. – 191 с.
2. *Дем’янченко Н. М.* Ретроспектива педагогічної освіти в Україні (XIX-початок XX ст.) / Дем’янченко Н. М. – М. : МПА, 2002. – 240 с.
3. *Кононенко Х.* Роля жінки в житті родинному й громадському / Х. Кононенко. // Народний ілюстрований календар “Просвіти” на переступний рік 1936. – Львів, 1935. – С. 79–81.
4. *Константинов Н. А.* “История педагогики” / Н. А. Константинов, Е. Н. Медынский, М. Ф. Шабаева "Просвещение". – М., 1982 г. – 446с.
5. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: наук.-метод. посіб. / Наук. ред. О. Кононко. – К. : Ред. журн. “Дошкільне виховання”, 2003. – 234 с.
6. *Лавріненко О. А.* Ретроспектива розвитку професійної майстерності педагогів дошкільних закладів України (початок XX ст.) / О. А. Лавріненко. // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2011. - № 4. - С. 172-177.
7. Ідея вищої жіночої освіти в обговоренні науково-педагогічною громадськістю др. пол. XIX ст. Історико-педагогічні студії: Науковий часопис / [С. Лебідь]; гол. ред. Н.М. Дем’яненко. – К. : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007. – Вип.1. – 105 с.
8. *Левківський М. В.* Історія педагогіки: Підручник / М. В. Левківський. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 360 с.
9. *Нагачевська З. І.* Педагогічна думка і просвітництво в жіночому русі Західної України (друга половина XIX ст.. – 1939 р.) : монографія / З. І. Нагачевська. – Івано-Франківськ : Видавець Третяк І. Я., 2007. – 764 с.

10. Русова С. Нові методи дошкільного виховання / С. Русова. – Прага : Сіяч, 1927. – С. 58.
11. Улюкаєва І. Г. Історія суспільного дошкільного виховання в Україні (кінець ХХ ст. – 1941р.) : навч. посіб. / І. Г. Улюкаєва. – Запоріжжя : Просвіта, 2004. – 74 с.
12. Дитячий садок: Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки / [Ф. Фребель]; За заг. ред. З. Н. Борисової. – К. : Вища шк., 2004. – 511 с.

PERSONAL AND PROFESSIONAL QUALITIES OF A WOMAN AS AN EDUCATOR: HISTORICAL AND PEDAGOGICAL ASPECT

Inna Perepeliuk

*Yuriy Fedkovych National University of Chernivtsi
Kotsyubyn's'ky Str., 2, UA – 58000 Chernivtsi Ukraine*

The article outlines the personal and professional qualities of a woman as a teacher. In the second part of XIX th century, the focus was laid on the question about the women's rights in pedagogical work. The spreading of these ideas was promoted by the famous leaders of that time: teachers, writers, poets and others.

Key words: women's education, female teacher, public preschool education, national education, kindergarten.

ЛИЧНОСТНЫЕ И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ КАЧЕСТВА ЖЕНЩИНЫ-ВОСПИТАТЕЛЯ: ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ РАКУРС

Інна Перепелюк

*Черновецкий государственный университет имени Юрия Федковича
ул. Коцюбинского, 2, 58000 Черновцы, Украина*

В статье рассматриваются личностные и профессиональные качества женщины-воспитателя. Во второй пол. XIX века стали подниматься вопросы о возможности женщинам заниматься педагогической деятельностью. Распространению этих идей способствовали известные деятели того времени.

Ключевые слова: женское образование, женщина-воспитатель, общественное дошкольное воспитание, национальное воспитание, детский сад.

Стаття надійшла до редколегії 17.09.2012

Прийнята до друку 14.11.2012